

HAMAR IMRE

Az Avatamsaka-sūtra kínai szövegváltozatai¹

Részfordítások a teljes fordítás előtt

AZ AVATAṂSAKA-SŪTRA ELSŐ TELJES KÍNAI FORDÍTÁSA 420-ban készült el, előtte azonban már egyes fejezetei önálló *sūtraként* jelentek meg.² Ezekre a korai fordításokra az a jellemző, hogy nem egy-egy fejezetnek felelnek meg, hanem több fejezetből is felfedezhetők bennük részletek. Felmerül tehát a kérdés, hogy mi a viszony a részfordítások és a teljes fordítás között. A teljes műből készítették-e összefoglalókat, vagy pedig éppen ellenkezőleg a korai önálló művek alapján állították össze a teljes *sūtrát*? Kimura Kiyotaka szerint a korai művek egyszerűsége arról tanúskodik, hogy ezek előbb keletkeztek, mint a teljes mű (KIMURA 1992, 11–14).

A legkorábbi fordítás Lokakṣema nevéhez fűződik, aki *Fo shuo dousha jing* 佛說兜沙經 (T 280) címmel fordított le egy művet 178 és 189 között, amely a hatvan tekerceses műben „A *Tathāgata* nevei” (*Rulai minghao* 如來名號品) és „A *Tathāgata* fénye általi megvilágosítás” (*Rulai guangming jue pin* 如來光明覺品) fejezeteknek feleltethető meg.³ A *dousha* egy szanszkrit szó átírása, amelyet azonban nem lehet egyértelműen azonosítani. Egyik lehetséges megfejtése a *daśa*, amely azt jelenti: ’tíz’.⁴ Ez azért is valószínű, mert a műben nagy jelentősége van a tízes számnak. A *bodhisattva* tulajdonságait tízes listával mutatja be (T 10, 280: 445a27–b3.). Ezek közül néhány a teljes mű egyes fejezeteinek címeiben is megtalálható, így valószínű, hogy az *Avatamsaka-sūtra* szerkesztői ezt a művet vették alapul egyes fejezetek meg szerkesztésekor.⁵ Az egész *Avatamsaka-sūtrában* a tízes szám gyakran előfordul, a tökéletességet sugallva.

¹ Ez a tanulmány az OTKA (047023) támogatásával készült el.

² Ezeknek a korai műveknek a felsorolását és vizsgálatát lásd KIMURA 1977, 6–12.

³ Eric Zürcher a buddhista katalógusok és a művek stílusjegyei alapján 29 művet fogad el Han-kori fordításnak. Ezek közé tartozik a *Fo shuo dousha jing* is. Lásd ZÜRCHER 1991, 298.

⁴ Más megfejtések: *tathāgata*, *toṣa* (’satisfaction’). Lásd GIRARD 1990, 17.

⁵ A hatvan tekercesesben a következő fejezetek: „A tíz tartózkodási hely” (11), „A tíz cselekedet” (17), „A tíz kifogyhatatlan kincstár” (18), „A tíz felajánlás” (21), „A tíz föld” (22), „A tíz természetfeletti tudás” (23) és „A tíz tőrés” (24). A nyolcvan tekerceses változatban a következő fejezeteknek felelnek meg: 15, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29.

Az *Avatamsaka-sūtra* kialakulása szempontjából rendkívül fontos „A *bodhisattva* alapvető tevékenysége Buddha elmondásában” (*Fo shuo pusa benyejing* 佛說菩薩本業經 T 281) című *sūtra*, amelyet Zhiqian fordított le mintegy ötven évvel később, 222 és 228 között. A további vizsgálódások előtt fontos leszögeznünk, hogy a fordítások időbeli sorrendje nem feltétlen jelzi a fordítás alapjául szolgáló eredeti művek keletkezésének sorrendjét. Elképzelhető ugyanis, hogy egy mű jóval később került csak Kínába, mint egy másik. Ebből következően az előbb bemutatott *Fo shuo dousha jing* sem biztos, hogy korábban íródott, mint „A *bodhisattva* alapvető tevékenysége”. A mű három részre oszlik: az első résznek nincs vagy nem maradt fenn a címe, a második címe „A fogadalmak és a gyakorlat” (*yuanying pin* 願行品), a harmadiké pedig „A tíz föld” (*shidi pin* 十地品). A műben a hatvan tekerces *Huayanjing* következő fejezeteinek az előzményei fedezhetők fel: „A *Tathāgata* nevei” (*Rulai minghao pin* 如來名號品), „A fény általi megvilágosodás” (*Rulai guangmingjue pin* 如來光明覺品), „A tiszta gyakorlat” (*Jingxing pin* 淨行品), „Buddha felemelkedése a Sumeru hegy csúcsára” (*Fo sheng Xumiding pin* 佛昇須彌頂品), „A *bodhisattvák* felhöként összegyűlnek a Csodás Győzelem palotában és verseket mondanak” (*Pusa yunji miaoshengdianshang shuojie pin* 菩薩雲集妙勝殿上說偈品) és „A *bodhisattvák* tíz tartózkodási helye” (*Pusa shizhu pin* 菩薩十住品).⁶

Sakamoto Yukio szerint azonban hibás lenne azt feltételezni, hogy ez a hat fejezet közvetlen ebből a *sūtrából* fejlődött ki, mivel a fejlődés közbülső állomásainak tekinthetők a következő művek: *Fo shuo dousha jing*, „A *bodhisattvák* a buddha alapvető tevékenységéről kérdeznek” című *sūtra* (*Zhupusa qiu fo benye jing* 詰菩薩求佛本業經 T 282) és „A *bodhisattvák* tíz szintjének gyakorlatai” című fejezet (*Pusa shizhu xingdao pin* 菩薩十住行道品 T 283). Ez utóbbi mű már szerepel a *CSJ*-ben, a fordítóját azonban nem adja meg a katalógus (T 55, 2145: 22c21). Fajing 法經 Sui-korban készített katalógusa viszont Dharmarakṣānak tulajdonítja a mű fordítását (*ZM* T 55, 2146: 119c20). Dharmarakṣa neve tehát feltehetően csak később kapcsolódott a műhöz, így kétséges, hogy valóban az ő fordítása. Hasonlóan bizonytalan „A *bodhisattvák* a buddha alapvető tevékenységéről kérdeznek” című *sūtra* fordítója. A *CSJ*-ben szintén fordító nélkül szerepel (T 55, 2145: 23a10), s csak a Sui-korból származó *LSJ* az első forrás, amely Nie Chengyuant 聶承遠 (*zije*: Daozhen 道真) tekinti fordítónak (T 49, 2034: 65c19). Nie Chengyuan írónként segítette Dharmarakṣa munkáját, majd a mester halála után önállóan is fordított (T 49, 2034: 66a22–25). A *Zhupusa qiu fo benye jing* et és a *Pusa shizhu xingdao pin* t *Benyejing* fordítása után 70–80 évvel fordították le, a *Doushajing* et viszont 30 évvel korábban.

⁶ A szövegek összehasonlítását lásd SAKAMOTO 1964, 301–314.

⁷ Jan Nattier szerint is az *Avatamsaka-sūtra* ebből a *sūtrából* fejlődött ki. Lásd NATTIER 2003, 192, 38. jegyz. Kobayashi Jitsugen azonban felhívja a figyelmet arra, hogy jelentős különbségek vannak e *sūtra* és az *Avatamsaka-sūtra* között. Itt a főszereplő ugyanis Śākyamuni buddha, míg az *Avatamsaka-sūtrában* Vairocana buddha. Továbbá itt a mű lényegi szándéka a *bodhisattva*-út leírása, nem pedig Buddha abszolút világának bemutatása. Lásd KOBAYASHI 1958, 168–169.

A *Zhupusa qiu fo benye jing* legnagyobb része, amely „A tiszta gyakorlat” című fejezetnek felel meg, 133 fogadalmat sorol fel prózában. A maradék rész, amely szintén próza, pedig a „Buddha felemelkedése a Sumeru hegy csúcsára” és „A *bodhisattvák* felhőként összegyűlnek a Csodás Győzelem palotában és verseket mondanak” című fejezeteknek felel meg. Jan Nattier összehasonlította a fenti három művet „A *bodhisattva* alapvető tevékenysége” című *sūtrával*, és arra az eredményre jutott, hogy a három *sūtrát* összeillesztve „A *bodhisattva* alapvető tevékenysége” című *sūtrának* megfelelő szöveget kapunk. Ebből arra következtet, hogy a három szöveg eredetileg egy mű fordítása volt, ám a hagyományozódási folyamat során három részben őrződött meg, s így később három külön műként tartották számon.⁸ Ezek szerint a szöveg fejlődése szempontjából a három mű nem egy későbbi fejlődési szakaszt képvisel, hanem ugyanannak a műnek egy másik fordítása. A szövegek közti kapcsolat azonban, véleményünk szerint, a másik irányból is megközelíthető. „A *bodhisattva* alapvető tevékenysége” című *sūtra* a három *sūtra* egybefűzésével is létrejöhett. Ez a folyamat feltehetően még Belső-Ázsiában, talán Khotanban zajlott le, így Kínába majdnem egyszerre érkezett meg az egybeszerkesztett mű és a részei.

A *Huayan sūtrák* kínai elterjesztésében mérföldkönek tekinthető Dharmaraksa, aki több *Huayan sūtrát* is kínaira fordított. Már a *CSJ* is az ő fordításaként sorolja fel a következő műveket:⁹

1. „A világon való átkelés” (*Du shi pin jing* 度世品經) T 292, 291. május 27.
2. „A *Tathāgata* megjelenése Buddha elmondásában” (*Fo shuo rulai xingxian jing* 佛說如來興現經) T 291, 292. január 31.
3. „A mindentudás erényének fokozatos megszerzése” (*Jianbei yiqie zhi de jing* 漸備一切智德經) T 285, 297. december 21.
4. „A *bodhisattva* tíz tartózkodási helye” (*Pusa shizhu jing* 菩薩十住經) 302. november 9.¹⁰
5. „A *bodhisattva* tíz szintje” (*Pusa shidi jing* 菩薩十地經) 303. december 28.
6. „Az Egyforma Szemű *bodhisattva* a tíz szintről kérdez” (*Dengmu pusa suowen sanmei jing* 等目菩薩所問三昧經) T 288, 284–308?

Dharmaraksa életrajzai leírják, hogy mesterével együtt Közép-Ázsiába utazott, ahol megtanulta a helyi nyelveket és buddhista kéziratokat gyűjtött. Sajnos azt nem közlik, hogy mikor került sor erre az utazásra és mely területeken járt. 273 és 284 között azonban nem említik meg, hogy fordított volna, így lehetséges, hogy ekkor utazott nyugatra (BOUCHER 1996, 34–35).¹¹ A *Huayan sūtrákat* csak ezután fordította le, így valószínű, hogy útja során szerezte be ezeket a műveket. A 4. és 5. munka nem maradt fenn, a többi

⁸ Nattier a 2004-ben Budapesten rendezett *Huayan* konferencián tartott erről előadást.

⁹ A művek datálását a *CSJ* alapján lásd BOUCHER 1996, 33.

¹⁰ Ennek és a következő műnek a datálása a *CSJ* Song Yuan és Ming kiadásában található csak meg, így bizonytalan.

¹¹ A *CSJ*-ben szereplő életrajzának angol fordítását lásd BOUCHER 1996, 23–30. Dharmaraksaról továbbá lásd ZÜRCHER 1959, 65–70.

azonban megtalálható a buddhista kánonban. A 6. munka datálása bizonytalan, ám feltehetően Közép-Ázsiából való hazatérése után (284?), s az utolsó biztosan datálható munka fordítása (308) előtt készült el. Daoan katalógusából azonban, amelyre a *CSJ* gyakran hivatkozik, hiányzik ez a tétel, így ez némi gyanúra ad okot (T 55, 2145: 8c11). Ez a *sūtra* abból a szempontból rendkívül érdekes, hogy a hatvan tekerceses *Huayanjing*ből hiányzik ez a mű, ugyanakkor a nyolcvan tekerceses változat már magában foglalja „A Tíz elmélyedés fejezete” (*Shiding pin* 十定品) címen. Kimura Kiyotaka úgy véli, hogy ennek alapján az sem kizárható, hogy a nyolcvan tekerceses *sūtra* előbb keletkezett, mint a hatvan tekerceses (KIMURA 1992, 13). Valószínűbb azonban, hogy a nyolcvan tekerceses változat később jött létre, s ennek szerkesztője vagy szerkesztői ezt a korábban önállóan terjesztett *sūtrát* is beleszerkesztették.

„A *Tathāgata* megjelenésének *sūtrája*” (*Tathāgatatapattisambhavanirdesa-sūtra*)¹² szintén több szempontból figyelemre méltó. Először is, mint Takasaki Jikidō kimutatta, ez a mű a *tathāgatagarbha* elmélet megszületésének fontos előzménye (TAKASAKI 1974, 574–602). Dharmarakṣa fordítása tartalmaz egy bevezető részt, amely sem a hatvan, sem a nyolcvan tekerceses *Huayanjing* nem foglal magában, viszont a tibeti fordításban megtalálható.¹³ A teljes kínai változat fordítói vagy kihagyták ezt a részt, vagy már az eredeti szanszkrit kéziratból is hiányzott. A mű további érdekessége, hogy „A *Tathāgata* megjelenése” fejezetén kívül „A tíz tőrés” című fejezetet (*shiren pin* 十忍品) is tartalmazza. Hasonlóan tehát a korábbi korszak fordításaihoz ez a fordítás is a későbbi teljes *Huayanjing* több fejezetét is magában foglalja. Ennek a műnek egy másik fordításának tűnik a *LSJ* által említett *Rulai xingxian jing* 如來興顯經, amelynek a fordítója Bai 白 vagy Bo 帛 Fazu 法祖 volt, aki a Jin dinasztia Hui 惠 császára (290–306) idején élt (T 49, 2034: 66b2).¹⁴ A *CSJ* azonban nem említi ezt a művet, így létezése erősen kétséges. A *LSJ* szerint ennek a *sūtrának* egy másik fordítása a *Dafangguang rulai xingqi weimizang jing* 大方廣如來性起微密藏經, amely a Yuankang 元康 időszakban (291–299) készült el, s amelynek fordítója ismeretlen (T 49, 2034: 68a22, b1–2). A *KSL* szerint azonban ez csak a hatvan tekerceses *Huayanjing*ben szereplő szöveg önállóan terjesztett változata, így nem tekinthető új fordításnak (T 55, 2154: 590c12).¹⁵ Ez a változat Kínában elveszett, azonban mostanában megtalálták Nagoyában, a Nanatsudera templomban.¹⁶ A megtalált szöveg vizsgálata a *KSL* állítását támasztja alá.¹⁷

„A mindentudás erényének fokozatos megszerzése” című *sūtra* a *Daśabhūmika-sūtra* fordítása, és Dharmarakṣa két másik elveszett fordítása (4, 5)

¹² A szanszkrit címet Takasaki Jikidō rekonstruálta a tibeti cím alapján. Lásd TAKASAKI 1958, 343–348.

¹³ A tibeti szöveg japán fordítását lásd TAKASAKI 1981.

¹⁴ Életrajza a *GZ*-ban nem említi a fordítást. Lásd T 50, 2059: 327a13–c11.

¹⁵ Kaginushi Ryōkei 鍵主良敬 is e mellett érvelt a szöveg megtalálása előtt. Lásd KAGINUSHI 1973, 37–56; KAGINUSHI 1974, 842–848.

¹⁶ Számos elveszettnek tartott munka került elő ebből a templomból, így rendkívül értékes felfedezés a buddhizmus-kutatás szempontjából. Lásd OCHIAI 1991.

¹⁷ A szöveg kiadását lásd KIMURA 1999.

is a *bodhisattva* szellemi fejlődésének tíz állomását mutatja be. Ez jelzi, hogy ebben a korban nagy népszerűségnek örvendett ez a mű. A *LSJ* az első forrás, amely öt *Huayan sūtra* fordítását Dharmarakṣa írónakának, Nie Daozhennek tulajdonítja. Ezek közül a már korábban említett „A *bodhisattvák* a buddha alapvető tevékenységéről kérdeznek” című *sūtra* maradt csak fenn. A *CSJ* megemlíti ezt és két másik művet, „A *bodhisattvák* eredendő fogadalma és gyakorlata” (*Pusa benyuanxing pin jing* 菩薩本願行品經) (T 55, 2145: 23a13) és „A *bodhisattvák* tíz szintű útja” (*Pusa shi dào di jing* 菩薩十道地經) (T 55, 2145: 22c23) azonban fordítójukat ismeretlennek tartja. A másik két, Nie Daozhennek tulajdonított munka (*Shizhu jing* 十住經, *Pusa chudi jing* 菩薩初地經) szintén a *bodhisattva* szellemi fejlődésével foglalkozik.

A korai, elveszett művek közt találjuk a *Shidi duanjie jinget* 十地斷結經, amelynek fordítója egyes művek szerint Zhu Falan 竺法蘭 volt (*KSL* T55, 2154: 478b08, *GZ* T50, 2059: 323a14), aki a legenda szerint Ming császár álmát követően a kínai küldöttséggel érkezett Luoyangba (TSUKAMOTO 1979, I. 45). Ha ez igaz lenne, akkor ez azt jelentené, hogy már az első században kínaira fordították a *Daśabhūmika-sūtrát*.¹⁸ A *KSL* szerint Zhu Fonian 竺佛念 is lefordított egy művet (365–385), amelynek a címe *Shidi duanjie jing* vagy *Shizhu duanjie jing*, és amely tíz tekercsből áll. A *Taishō* 309. művének a címe hasonló ehhez: *Zuisheng wen pusa shizhu chugou duanjie jing* 最勝問菩薩十住除垢斷結經. Ennek fordítója szintén Zhu Fonian és 10 tekercsből áll, így valószínű, hogy a katalógus erre a műre utal. Ez a *sūtra* azonban nem azonos az *Avatamsaka-sūtra* „Tíz szint” című fejezetével, így csak a *Huayan*hez kapcsolható művek közé sorolható. A *Daśabhūmika-sūtra* iránti komoly érdeklődést jelzi, hogy az *Avatamsaka-sūtra* teljes fordítása előtt még kétszer ültették át kínai nyelvre: Gīnamitra *Fo shuo Pusa shizhu jing* 佛說菩薩十住經 címmel, valamint Kumārajīva és Buddhayaśas *Shizhu jing* 十住經 címmel.

Az *Avatamsaka-sūtra* utolsó fejezetét, a *Gaṇḍavyūhāt* szintén lefordították már a teljes fordítás előtt. A *Taishō* kánonban található a *Foshuo luomoqie jing* 佛說羅摩伽經 (T 294), amelyet Shengjian 聖堅 ültetett át kínaira 389 és 406 között (T 49, 2034: 83b19). A mű csak három tekercsből áll, így meglehetősen töredékes a későbbi fordításokhoz képest.¹⁹ A *LSJ* szerint azonos címmel An Faxian már a 3. században lefordította ezt (T 49, 2034: 56c25), Dharmakṣema pedig az 5. század elején (T 49, 2034: 84b12). Egyik mű sem maradt fenn azonban.

A hatvan tekerceses *Huayanjing*²⁰

Khotan (Yutian 于阗, ma:和田縣) az 1–2. században a *mahāyāna* buddhizmus fellegrája volt. Az *Avatamsaka-sūtra* első teljes kínai fordításául szolgáló szanszkrit kézirat innen származott. Khotanban féltve őrizték a szent ira-

¹⁸ Kimura Kiyotaka hitelt ad ennek a tudósításnak, mivel a *GZ* is megerősíti ezt, noha a *CSJ* nem sorolja fel. Lásd KIMURA 1977, 6.

¹⁹ A mű rövid összefoglalását lásd FONTEIN 1967, 176.

²⁰ A mű német fordítását lásd DOI 1978; DOI 1981; DOI 1982; japán fordítását lásd ETŌ 1917.

tokat, nem engedték meg a külföldieknek, hogy ezeket elvigyék az országukból. Zhi Faxian 支法領 végül azonban el tudta érni, hogy az *Avatamsaka-sūtra* első részét, amely harminchatezer *śloka*ból (*jie* 偈) állt, a király neki ajándékozza. Ezt követően a művet Chang'anba vitte. A vele együtt utazó másik szerzetes, Zhiyan 智嚴 nem tért haza, hanem folytatta az útját Kasmír felé. Meglepődött, hogy Kasmírban a szerzetesek milyen tiszta életet élnek, mennyire szigorúan betartják a kolostori regulákat. Arra a kérdésére, hogy ki tudná a kínaiakat tanítani, azt a választ kapta, hogy Buddhahadra, így megkérte a mestert, hogy menjen vele Kínába.²¹

A külföldi mester 406 és 408 között Chang'anban tartózkodott, ám valószínűleg nézeteltérése támadt a kor másik híres fordítómesterével, Kumārajīvával, aki a kolostor falai között saját háremet tartott fenn, s így kiváltotta a szigorú erkölcsi előírások betartása mellett érvelő szerzetesek bírálatát. Chang'anból a Lushanra ment, ahol csatlakozott Huiyuan közösségéhez, s hozzáfogott néhány meditációról szóló szöveg fordításának. 413-ban Jiankangba 建康 ment, ahol a Daochang 道場 kolostorban telepedett le. Itt találkozott Zhi Faxiannel, aki Chang'anból érkezett ide. Zhi Faxian megkérte Buddhahadrát, hogy fordítsa le az *Avatamsaka-sūtrát*, amelyet Khotanból hozott magával. 418 harmadik hónapjának tizedik napján kezdte a munkát, és 420 hatodik hónapjában fejezte be. A munkához szükséges anyagi támogatást két hivatalnok biztosította: Meng Yi 孟顛,²² aki a 'Wu parancsnokság kormányzója' (*wujun neishi* 吳郡內史) hivatalt viselte és Chu Shudu 褚叔度,²³ aki pedig a 'bal oldali őrség tábornoka' (*youwei jiangjun* 右衛將軍) hivatalt viselte. Ezt követően a szanszkrit szöveget összevetette a kínai fordítással. Ezt a munkát 421 tizenkettedik hónapjának huszonnyolcadik napján fejezte be. Az irnoki (*bishouzhe* 筆受者) munkát Faye 法業 végezte.²⁴ Faye magyarázta el először a mű tanításait a két tekercsben megalt *Huayan zhigui* 華嚴旨歸 című munkájában. A szanszkrit kéziratot egy száltra helyezte, s feltehetően ennek mutatott be áldozatot. A kolostorban építettek egy *Huayan* csarnokot (*Huayan tang* 華嚴堂), ahol valószínűleg áldozatot mutathattak be a szerzetesek.

A *CSJ* és a *KSL* szerint is kezdetben ötven tekercsből állt, később osztották be hatvan tekercsbe (*CSJ* T 55, 2145: 11c9, *KL* T 55, 2154: 505b21). Más katalógusok is ezt erősítik meg. Nem tudni ki nevezte át hatvan tekercesnek, de a Sui-korban már így nevezték (*ZM* T 55, 2146: 115a11). Azonban az öt-

²¹ Buddhahadra életrajzát lásd *GZ* T 50, 2059: 334b26–335c14.

²² Meng Yiről tudjuk, hogy lelkes buddhista hívő volt, azonban más forrás nem erősíti meg azt, hogy kapcsolatban volt a *Huayanjing* fordításával.

²³ Chu Shudu életrajza megtalálható a *Nanshiben* (*juan* 28), de nem ír buddhista kapcsolatairól.

²⁴ A *Huayanjing* colophonja ezeket közli a mű fordításáról. Lásd 9, 278: 788b3–9. *CSJ* T55, 2145: 60c29–61a8. A *GZ* szerint nem Zhi Faling kérte meg Buddhahadrát, hogy fordítsa le a művet, hanem a két hivatalnok, Meng Yi és Chu Shudu. A munkában résztvevőként Faye mellett Huiyant 慧嚴 is megemlíti, s hozzáteszi, hogy még több mint százan segédkeztek. Megemlíti a *Huayantang* építését, viszont nem adja meg a fordítás idejét. Lásd T 50, 2059: 335c4–9. Fayeről azt írja a *GZ*, hogy jártas volt a *Huayanben*, mivel Tanbin 曇斌 tőle tanult *Huayan*t. T 50, 2059: 373a23.

ven tekerceses továbbra is még fennmaradt a katalógusok tanúsága szerint, s ezt támasztja alá egy Song-kori kézirat is, amely ötven tekercsből áll. Mivel Fazang már kommentárjában hatvan tekercesnek nevezi, így valószínűleg a Tang-kor elejére ez az elnevezés általánossá vált. Tartalmi szempontból azonban a szöveg nem változott.

680-ban érkezett a kínai fővárosba a belső-ázsiai fordító, Divākara (kínaiul: Rizhao 日照),²⁵ aki a Taiyuan 太原 kolostorban telepedett le, és hamarosan a kor legtiszteltebb fordító mesterévé vált. Magával hozta az *Avatamsaka-sūtra* utolsó fejezetének, a *Gaṇḍavyūha-sūtrának* a szanszkrit kéziratát, s ezt, valamint a többi rendelkezésére álló szanszkrit kéziratot összevetette Buddhahadra fordításával, Fazang 法藏 segítségével. Összesen 8–9 szanszkrit kéziratot hasonlítottak össze (*HTJ* T 35, 1733: 122c22–27, 484c9–15), és azt találták, hogy az a kilenc stáció, amely hiányzik Buddhahadra fordításából valamennyi változatban szerepel, tehát a mester kihagyta a műből.²⁶ Ugyancsak pótolták azt a részt a Maitreyával és Samantabhadrával való találkozás között, ahol Mañjuśrī a távolból megérinti Sudhana fejét (T 9, 278: 783b28–c15). Természetesen az eredeti kézirat hiányában nem lehet egyértelműen Buddhahadra hibájának felróni ezt a kihagyást, hiszen lehet, hogy valóban hiányoztak ezek a részek az általa használt kéziratból. A hiányzó részeket lefordították, és a Tang-dinasztia alatt ezt a művet önállóan terjesztették a *Dafangguang fo huayanjing rufajie pin* 大方廣佛華嚴經入法界品 (T 295) címen. Csak a Song-korban szerkesztették egybe a hatvan tekerceses fordítással.

A nyolcvan tekerceses Huayanjing²⁷

Wu Zetian császárnő tudomására jutott, hogy az *Avatamsaka-sūtra* eredeti kézirata Khotanban fellelhető, ezért követeket küldött érte. Śikṣānanda hozta a művet Kínába, majd a keleti fővárosban, a Dabian 大遍 kolostorban telepedett le, ahol megkezdte a mű fordítását. Ez a szanszkrit kézirat a hatvan tekerceses *Huayanjing*hez képest hosszabb volt kilencezer *ślokával*, így összesen tehát negyvenötezer *ślokából* állt. A szanszkrit szöveget Bodhiruci 菩提流志 és Yijing 義淨 olvasta fel, a fordítást pedig Fazang és Fuli 復禮 jegyezte le. A munkát 695-ben, a harmadik hónap tizennegyedik napján kezdték el, és 699-ben, a tizedik hónap nyolcadik napján fejezték be, a Foshouji 佛授記 kolostorban; az előszót maga a császárnő írta hozzá. A *Kandingj*ben Foshouji szerepel a fordítás helyéül, míg Wu császárnő előszavában Dabiankong 大遍空 kolostor található. Feltehetően onnan költöztek át a Foshouji kolostorba (LI 2000). Wu Zetian és Huiyuan is a hatvan tekerceses újrafordításáról beszél, az új fordítás tehát a már meglévő fordítás felhasználásával készült.

A korábbi fordítás nyolc gyűlést és harmincnégy fejezetet tartalmazott, míg az új szöveg kilenc gyűlést és harminckilenc fejezetet. Annak ellenére, hogy Śikṣānanda fordítása jóval terjedelmesebb, mint Buddhahadráé, az

²⁵ Életrajzát lásd *Song gaoseng zhuan* 宋高僧傳 T 50, 2061: 719a19, *HZ* T 51, 2073: 154c10. Lásd FORTE 1974, 135–164.

²⁶ Kimaradt részek: a Māyánál és Maitreyánál tett látogatása között felkeresett tiz személy (T 9, 278: 765a3–767b28).

²⁷ A mű angol fordítását lásd CLEARY 1993; japán fordítását lásd ETŌ 1929, amelyet Itō Zuiei dolgozott át 1959-ben.

a rész, amelyben Mañjuśrī a távolból megéri Sudhana fejét, ebből is kimaradt. Mint korábban láttuk, ez a rész már a hatvan tekerceses változatból is hiányzott, ezt Divākara pótolta a magával hozott *Gaṇḍavyūha-sūtra* alapján. A nyolcvan tekerceses változatot Fazang egészítette ki a kimaradt résszel.²⁸

Sikṣānanda 704-ben visszatért Khotanba, hogy meglátogassa beteg édesanyját, 708-ban Zhongzong császár kérésére ismét Kínába érkezett. 710-ben halt meg, 59 éves korában. Életrajza szerint elhamvasztása után a nyelve megmaradt, s ezt visszaküldték Khotanba. Tiszteletére Chang'an északi kapuján kívül egy hétszintes pagodát emeltek, amelyet a *Huayan* fordító pagodájának (*huayan sanzang ta* 華嚴三藏塔) neveztek el.²⁹

A negyven tekerceses Huayanjing

Egy dél-indiai állam, Odra királya küldte a 40 tekerceses *Huayanjing* szanszkrit kéziratát Dejong császárnak, amelyet Prajñā (744–810?) fordított le kínaira. A fordító mester Észak-Indiából származott, fiatalon a *hīnayāna*, különösen a *Sarvāstivāda* tanításaiban mélyed el. Miután felszentelték, sokat utazott, és a *Yogācāra* és a tantrikus buddhizmussal ismerkedett meg. Azért jött Kínába, hogy a Wutaishanra látogasson, amelyet Mañjuśrī lakhelyének tartottak.³⁰ 781-ben érkezett meg Kantonba. Chang'anba ment, ahol nagy tisztelet övezte, a császár támogatásában részesítette. A fordítást 796 hatodik hónapjának ötödik napján kezdte el, és 798 második hónapjának huszonegyedik napján fejezte be. Munkáját a *huayan* iskola negyedik pátriárkája, Chengguan 澄觀 (738–839) is segítette.³¹ Ez a változat tartalmazza mindazokat a részeket, amelyek a hatvan és nyolcvan tekerceses fordításból hiányoznak.

Különösen érdekes ebből a szempontból az utolsó tekercs, amely magában foglalja a „Samantabhadra fogadalma” című művet (*Bhadracarī-praṇidhānarāja-gāthā*, *Puxian xingyuan pin* 普賢行願品). Először Buddhahadra fordította ezt le önálló műként *Wenshu shili fayuan jing* 文殊師利發願經 (T 296) címmel, amely rövidebb a későbbi fordításoknál. A második fordítást a híres tantrikus mester, Amoghavajra készítette *Puxian pusa xingyuan zan* 普賢菩薩行願贊 (T 297) címmel. Bart Dessein összehasonlította ezt a három változatot, s arra a következtetésre jutott, hogy Amoghavajra változtatta meg a mű címét, és Prajñā tőle vette át ezt a változtatást (DESSEIN 2003, 317–338). Ennek azonban ellentmondani látszik, hogy mind a szanszkrit változatban, mind a két tibeti fordításban (egyik a *Gaṇḍavyūha* részeként, a másik önálló műként) Samantabhadra szerepel a címben. Valószínűbb tehát, hogy már Indiában felcserélték a címben Mañjuśrīt Samantabhadrával.

²⁸ Erről Fazang tanítványa, Huiyuan számol be. Lásd *Xu Huayan lüeshu kanding ji* 續華嚴略疏判定記 XZJ 5: 49a1–12.

²⁹ Életrajzát lásd *Song gaoseng zhuan* T 50, 2061: 718c19–719a17.

³⁰ Mañjuśrī és a Wutaishan kapcsolatáról lásd BIRNBAUM 1983.

³¹ Kritikai életrajzát lásd HAMAR 2002.

Részfordítások a teljes fordítás után

A nyolcvan tekerceses fordítás elkészülte után lefordított fejezetek szintén felvetnek néhány problémát. A *huayan* iskola harmadik pátriárkája, Fazang, aki maga is közreműködött a nyolcvan tekerceses fordítás munkálataiban, a kész fordítást összehasonlította a szanszkrit kézirattal, és azt találta, hogy a kínai változatból hiányzik a „Samantabhadra tanítása fejezet”, a szanszkrit eredeti viszont tartalmazza ezt (HZ 51, 2073: 156a20). Ugyanakkor a nyolcvan tekerceses mű fordítója ezt a *sūtrát* is lefordította *Dafangguang Puxian suoshuo jing* 大方廣普賢所說經 címmel. Kérdés tehát, hogy Śikṣānanda miért hagyta ki ezt a fejezetet a *Huayanjing*ből. A kilencedik században készült tibeti fordításban szintén megtalálható ez a fejezet a *Kun-tu bzang-pos bstan-pa* címen. Így elképzelhető, hogy a Fazang által megvizsgált szanszkrit változat közel állt ahhoz a verzióhoz, amelyből a tibeti fordítók dolgoztak.

A hatvan tekerceses *Huayanjing* lefordítása után a kínai buddhizmus egyik legnagyobb fordítója, Xuanzang is lefordított egy rövid *Huayan sūtrát* *Xian wubian fotu gongde jing* 顯無邊佛土功德經 címen, amely a hatvan tekerceses *Huayanjing* huszonhatodik fejezetének, az „Élethossznak” (*Shouming pin* 壽命品) felel meg. Ugyanezt a fejezetet Dharmabhadra is lefordította 1001-ben, *Foshuo jiaoliang yiqie foshu gongde jing* 佛說較量一切佛刹功德經 címmel. Érdekes megjegyezni, hogy ennek a rövid műnek két tibeti önálló fordítása is fennmaradt. A műben Tudat-király *bodhisattva* elmondja, hogy egy *kalpa* a mi világunkban egy napnak, Amitábha világában ugyancsak egy *kalpa* pedig szintén egy napnak felel meg a következő világban. A legutolsó világ a sorban, ahol tehát a lények a leghosszabb életűek, a Lótusz-világ, amely az *Avatamsaka-sūtra* által magasztalt tiszta föld. A *sūtra* népszerűsége részben a Tang-korban erősödő Amitábha-kultusszal magyarázható, részben a *Huayan* buddhizmushoz kapcsolódó kultusszal. A *Daśabhūmika-sūtra* fontosságát mutatja, hogy a korábbi korszak részfordításai és a teljes fordítás után 799-ben Śīladharma újból lefordította *Foshuo shidi jing* 佛說十地經 címmel.

Az *Avatamsaka-sūtra* részleges és teljes fordításai

(A *-gal jelzett művek nem maradtak fenn.)

<i>Idő</i> ³²	<i>Mű címe</i>	<i>tek.</i>	<i>Fordító</i>	<i>Hely</i>
70 ³³	*十地斷結經	8/4	Zhu Falan 竺法蘭	
146–189	佛說兜沙經	1	Lokakṣema	T 280
222–228	佛說菩薩本業經	1	Zhiqian 支謙	T 281
220–265	*羅摩伽經 ³⁴	3	An Faxian 安法賢	
222–280	*普賢菩薩答難二千經			
	*度世經 ³⁵			

³² A művek datálását a buddhista katalógusok alapján lásd GIRARD 1990, 16–27.

³³ KSL T55, 2154: 478b9.

³⁴ Már a CSJ is megemlíti, azonban a fordító nevét nem adja meg. Lásd T 55, 2145: 21c17. A LSJ szerint An Faxian a fordító. Lásd T 49, 2034: 56c25.

291	度世品經	6	Dharmarakṣa	T 292
292	佛說如來興顯經	4	Dharmarakṣa	T 291
297	漸備一切智德經	5	Dharmarakṣa	T 285
302	*菩薩十住經	1	Dharmarakṣa	
303	*菩薩十地經	1	Dharmarakṣa	
284–308?	等目菩薩所問三昧經	3	Dharmarakṣa	T 288
284–308?	菩薩十住行道品	1	Dharmarakṣa?	T 283
280–313?	諸菩薩求佛本業經	1	Nie Daozhen 轟道真?	T 282
280–313?	*菩薩本願行品經	1	Nie Daozhen?	
280–313?	*菩薩十道地經	1	Nie Daozhen?	
280–313?	*十住經?	12	Nie Daozhen?	
280–313?	*菩薩初地經?	1	Nie Daozhen?	
290–306	*如來興顯經	1	Bai Fazu 白法祖	
389–406	佛說羅摩伽經	3	Shengjian 聖堅	T 294
397–418	佛說菩薩十住經	1	Gītamitra	T 284
402–413	十住經	4	Kumārajīva és Buddhayaśas	T 286
414–421	*羅摩伽經 ³⁶	1	Dharmakṣema	
420	大方廣佛華嚴經	50/6 0	Buddhabhadra	T 278
420	文殊師利發願經	1	Buddhabhadra	T 296
420–479	*佛藏大方等經 ³⁷		Daoyan 道嚴	
654	顯無邊佛土功德經	1	Xuanzang 玄奘	T 290
680	大方廣佛華嚴經入法界品	1	Divākara	T 295
699	大方廣佛華嚴經	80	Śikṣānanda	T 279
699	大方廣普賢所說經	1	Śikṣānanda	T 298
757–774	普賢菩薩行願贊	1	Amoghavajra	T 297
798	大方廣佛華嚴經	40	Prajñā	T 293
799	佛說十地經	9	Śīladharma	T 287
1001	佛說較量一切佛剎功德經	1	Dharmabhadra	T 290

RÖVIDÍTÉSEK

CSJ = *Chu Sanzang jiji* 出三藏記集 T 2145

GZ = *Gaoseng zhuan* 高僧傳 T 2059

HTJ = *Huayanjing tanxuan ji* 華嚴經探玄記 T 1733

HZ = *Huayanjing zhuanji* 華嚴經傳記 T 2073

³⁵ CSJ T 55, 2145: 35a27. Sengyou is csak a mű címéről szerzett tudomást különböző katalógusokból, de magát a művet nem látta. Lehetséges, hogy ez csak Dharmarakṣa *Dushipin jing* 度世品經 című fordításának egyik változata.

³⁶ An Faxian szövegének rövidített változata. Lásd *LSJ* T49, 2034: 84b12.

³⁷ Ez szerepel a *ZM*-ben. T 55, 2146: 119c. A *KSL* szerint a fordítója Daoyan 道嚴 a Liu Song dinasztia (420–479) idejéről, ám már Fajing korában sem volt meg a szöveg (T 55, 2154: 532b10–13).

KSL = *Kaiyuan shijiao lu* 開元釋教錄 T 2154

LSJ = *Lidai sanbao ji* 歷代三寶記 T 2034

T = *Taishō*

XZJ = *Xu zang jing* 續藏經

ZM = *Zhongjing mulu* 眾經目錄 T 2146

IRODALOM

- BIRNBAUM 1983 = Birnbaum, R.: *Studies on the Mysteries of Mañjuśrī*. [Society for the Study of Chinese Religion, Monograph 2.] 1983.
- BOUCHER 1996 = Boucher, D.: *Buddhist Translation Procedures in Third-Century China: A Study of Dharmarakṣa and His Translation Idiom*. [Ph.D. dissertation, University of Pennsylvania] 1996.
- CLEARY 1993 = Cleary, T.: *The Flower Ornament Scripture: A Translation of Avatamsaka Sutra*. Boston–London 1993.
- DESSEIN 2003 = Dessein, B.: The Glow of the Vow of the Teacher Samantabhadra. *Puxian Pusa Xing Yuan Zan* (T. 297) *Samantabhadrācāryaprañidhānarāja. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 56: 2–4 (2003), 317–338.
- DOI 1978 = Doi, T.: *Das Kegon Sutra: Das Buch vom Eintreten in den Kosmos der Wahrheit*. Tokyo 1978.
- DOI 1981 = Doi, T.: *Das Kegon Sutra II*. Tokyo 1981.
- DOI 1982 = Doi, T.: *Das Kegon Sutra III*. Tokyo 1982.
- ETŌ 1917 = Etō S. [衛藤即応]: *Daihōkō butsu kegon kyō*. [大方広佛華嚴經.] Vols. 5–7. Trans. Kokuyaku Daizōkyō kyōbu. [国訳大蔵経 経部] Tokyo 1917.
- ETŌ 1929 = Etō S. [衛藤即応]: *Daihōkō butsu kegon kyō*. [大方広佛華嚴經.] Trans. Kokuyaku issai kyō Indo senjutsu bu kegonbu. [国訳一切経 印度撰述部 華嚴部.] Vol. 4. Tokyo 1929. Revised by Itō Z. [伊藤瑞猷] 1959. [Reprint 1980.]
- FONTAIN 1967 = Fontein, J.: *The Pilgrimage of Sudhana: A Study of Gaṇḍavyūha Illustrations in China, Japan and Java*. The Hague–Paris 1967.
- FORTE 1974 = Forte, A.: Divākara (613–688), un monaco indiano nella Cina dei Tang. *Annali della Facoltà di lingue e letterature straniere di Ca' Foscari Ser. Or. 5*. 13 (1974), 135–164.
- GIRARD 1990 = Girard, F.: *Un moine de la secte Kegon a l'époque de Kamakura, Myōe (1173–1232) et le "Journal de ses rêves"*. Paris 1990.
- HAMAR 2002 = Hamar, I.: *A Religious Leader in the Tang: Chengguan's Biography*. [The International Institute for Buddhist Studies of The International College for Advanced Buddhist Studies. *Studia Philologica Buddhica Occasional Paper Series XII*.] Tokyo 2002.
- KAGINUSHI 1973 = Kaginushi R. [鍵主良敬]: Nyorai shōki kyōten no ke – Sono shōtai o meguru Tokiwa, Takamine setsu e no gigi. [如来性起經典 怪 – 正体 常盤高峰説 疑義.] *Bukkyōgaku Seminā* 18 (1973), 37–56.
- KAGINUSHI 1974 = Kaginushi R. [鍵主良敬]: Nyorai shōki kyō no Seishin yakushutsu setsu o utagau. [如来性起経 西普 出説 疑.] *Indogaku Bukkyōgaku Kenkyū* 22: 2 (1974), 842–848.
- KIMURA 1977 = Kimura K. [木村清孝]: *Shoki Chūgoku kegon shisō no kenkyū*. [初期中國華嚴思想の研究.] Tokyo 1977.
- KIMURA 1992 = Kimura K. [木村清孝]: *Chūgoku kegon shisōshi*. [中国華嚴思想史.] Tokyo 1992.

- KIMURA 1999 = Kimura K. [木村清孝]: Daihōkō nyorai shōki bimitsuzō kyō. [大方広如来性起微密藏經.] In: *Nanatsudera koitsu kyōten kenkyū sōsho*. [七寺古逸經典研究叢書.] Vol. 4. Ed.: Makita T. [牧田壽亮] Tokyo 1999, 558–682.
- KOBAYASHI 1958 = Kobayashi J. [小林実玄]: Bosatsu hongō kyō no ito: Kegon daikyō no hensan ni kan shite. [菩薩本業經の意図華嚴大經の編纂に關.] *Indogaku Bukkyōgaku Kenkyū* 7: 1 (1958)
- LI 2000 = Li H. [李惠英]: *Eon sen 'Zoku kegon ryakusho kanjō ki' no kisoteki kenkyū* [慧苑撰『華嚴略疏刊定記』基礎的研究]. Tokyo 2000.
- NATTIER 2003 = Nattier, J.: *A Few Good Men: The Bodhisattva Path according to The Inquiry of Ugra (Ugrapariprcchā)*. Honolulu 2003.
- OCHIAI 1991 = Ochiai T.: *The Manuscripts of Nanatsu-dera*. [Italian School of East Asian Studies Occasional Papers 3.] Kyoto 1991.
- SAKAMOTO 1964 = Sakamoto Y. [坂本幸男]: *Kegon kyōgaku no kenkyū*. [華嚴教学研究.] Kyoto 1964.
- TAKASAKI 1958 = Takasaki J. [高崎直道]: The *Tathāgatōpattisambhava-nirdeśa* of the *Avatamsaka* and the *Ratnagotravibhāga* – with Special Reference to the Term 'tathāgata-gotra-sambhava'. *Indogaku Bukkyōgaku Kenkyū* 7: 1 (1958),
- TAKASAKI 1974 = Takasaki J. [高崎直道]: *Nyoraizō shisō no keisei*. [如来藏思想形成.] Tokyo 1974.
- TAKASAKI 1981 = Takasaki J. [高崎直道] (1981): *Nyoraizō kei kyōten* 如来藏系經典, trans. Daijō Butten 大乘仏典. Tokyo 1981.
- TSUKAMOTO 1979 = Tsukamoto Z.: *A History of Early Chinese Buddhism from Its Introduction to the Death of Huiyuan. I–II*. Tr. L. Hurvitz. Tokyo 1979.
- ZÜRCHER 1959 = Zürcher, E.: *The Buddhist Conquest of China: The Spread and Adaptation of Buddhism in Early Medieval China*. Leiden 1959.
- ZÜRCHER 1991 = Zürcher, E.: A New Look at the Earliest Chinese Buddhist Texts. In: *From Benares To Beijing: Essays on Buddhism and Chinese Religion*. Ed. Koichi S.–G. Schopen. Oakville–New York–London 1991, 277–300.